

І.Б. Скворцов, д. е. н., професор кафедри економіки підприємства та інвестицій

Orcid 0000-0003-1655-0296

О.Я. Загорецька, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій

Orcid 0000-0002-2825-7997

Національний університет "Львівська політехніка", м Львів

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА АНТИКРИЗОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА БАЗІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Доведено, що задля забезпечення стійкого розвитку корпоративна соціальна відповідальність будівельних підприємств (КСВ БП) є не менш важлива, ніж розвинута економічна інфраструктура, політична стабільність або реалізація інвестиційно-інноваційних проектів в житловому будівництві. Будівельне підприємство – це не просто економічна цілісна система, воно є органічною частиною складної, взаємозв'язаної, взаємозалежної сукупності інститутів. Останні справляють значний вплив на будівельне підприємство, виступаючи в ролі споживачів, постачальників, виробників будівельних матеріалів, органів влади, посередників, арбітрів, відповідальних виконавців будівельних робіт, тощо. У цій непростій мережі відносин переплетені економічні, соціальні, екологічні, політичні інтереси, мотиви і прагнення, які є основою КСВ. Запропоновано стратегію стійкого розвитку будівельного підприємства в конкурентному середовищі. Головним завданням бізнесу при цьому є ранжування всіх "стейкхолдерів" за характером та ступенем їх впливу на будівельне підприємство, розробка стратегії та політики соціальної відповідальності, адекватної очікуванням, з метою збільшення неекономічних вигід даного будівельного підприємства у довгостроковому періоді (зміцнення іміджу підприємства, його ділової репутації, позитивний гудвіл тощо). А у разі виникнення кризових явищ, впроваджувати запропоновані заходи в системі антикризового управління в цілому, в якому оцінювання рівня антикризового потенціалу будівельного підприємства здійснюється за інтегральним показником з урахуванням соціально відповідального сталого розвитку та принципів КСВ.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність підприємства, стійкий розвиток, антикризовий потенціал підприємства, стратегічна конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Тепер в Україні спостерігаються ускладнені процеси у всіх сферах соціального та економічного життя. Це зумовлено як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. До головних зовнішніх беззаперечно відносяться Російська агресія на сході України, а до основних внутрішніх – недостатнє регулювання соціально-економічних процесів на законодавчому і суспільно-громадському рівнях. Внаслідок цього досягти рівня корпоративної соціальної відповідальності, який спостерігається в економічно розвинених країнах, за нетривалий проміжок часу нам можливо тільки із застосуванням комплексного підходу – нормативно-законодавчих, ринково-економічних і суспільно-громадських методів.

Аналіз досліджень і публікацій. Цивілізований, соціально відповідальний інвестор (забудовник), метою функціонування якого є не отримання односторонньої вигоди, а стабільний поступальний розвиток, повинен бути налаштованим на задоволення потреб суспільства шляхом збільшення доступності житла для різних категорій населення. Приєднавшись у 2015 році до Глобальних Цілей сталого розвитку, які були затверджені у 2015 році на Саміті ООН, Україна визначила пріоритетні напрямки забезпечення доступності будівель (комфортність, ресурсозбереження, безпека, екологічність та інші), які можуть суттєво відрізнитись для різних категорій споживачів. При цьому сьогодні саме ці аспекти необхідно враховувати забудовниками при формуванні стратегічної конкурентоспроможності та анти-

кризового потенціалу будівельного підприємства на базі соціально відповідального сталого розвитку.

Різнібічні аспекти корпоративної соціальної відповідальності присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: Дж. Акерлоф, Г. Боуен, П. Друкер, Ф. Котлер, М. Фрідмен, С.Ю. Гончарова, Л.А. Грицина, В. Зубаревич, С.М. Ілляшенко, А.М. Колот, С.Є. Литовченко, Є.В. Мішенін, Н.В. Балабанова, А.В. Шевчук та ін. Однак в цих публікаціях розглядаються теоретико-методологічні проблеми цього питання, а тепер, на нашу думку, треба їх конкретизувати, щоб враховувати специфіку будівельних підприємств.

Метою статті є дослідження та аналіз специфічних умов реалізації корпоративної соціальної відповідальності в системі антикризового потенціалу будівельних підприємств на базі соціально відповідального сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. В роботі [1] так формулюють сутність цього поняття: "Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – це відповідальність підприємства за прямий та опосередкований вплив на економічну, екологічну та соціальні системи, в які воно вбудоване.

Про КСВ в Україні знають та навіть чують мало. Це пояснюється тим, що історія розвитку українського бізнесу відрізняється від західної та має свої особливості. Тож і розвиток КСВ в Україні проходить інакше. Ми цілком погоджуємось із цією думкою, оскільки впровадження будь-чого або будь-якої

реальної моделі обов'язково має базуватися на врахуванні специфічних умов, які склались історично та економічно в кожній окремій країні та галузі.

Проте і класичними підходами до утворення КСВ, які були сформульовані в 50-ті роки милого століття, також не можна нехтувати, оскільки, як стверджував Пітер Друкер (Peter Drucker), компанії виступили в якості основних соціо-економічних інститутів, що заклали інші методи та способи майбутнього існування суспільства [2, 3]. В роботі Г. Боуена (Howard R. Bowen) "Соціальна відповідальність бізнесмена", опублікованої в 1953 р., проголошено, що "соціальна відповідальність бізнесмена полягає в реалізації такої політики, прийняття таких рішень чи слідування такій лінії поведінки, які були б бажаними для цілей та цінностей суспільства" [4, с.10].

Без сумніву, що сформульовані лінії поведінки і реалізація такої політики не може бути досягнута швидко в пострадянських країнах. Це зумовлено тим, що для цього має бути сформований середній клас суспільства, котрий виступатиме стейкхолдером (від англ. stakeholders — зацікавлені сторони, зацікавлені особи), що здійснюватиме суспільний і професійний контроль за дотриманням КСВ. Це з одного боку, а з іншого — підприємці і менеджери, котрі приймають основні стратегічні рішення, мають усвідомити, що дотримання КСВ є позитивним чинником, який впливатиме не тільки на прибутковість підприємства але й на його імідж і конкурентні можливості, особливо в довготерміновому плані. Нажаль, на нашу думку, в Україні такі умови тільки починають зароджуватись.

Для створення об'єктивних умов переходу до КСВ на діючих будівельних підприємствах важливу роль, на нашу думку, має відігравати держава. Але її вплив має здійснюватись опосередковано — через створення обґрунтованої законодавчо-нормативної бази і виконання юридично-правового контролю і регулювання. Це зумовлено з тим, що умови функціонування підприємств при переході до ринку змінюються докорінно. Без сумніву основні базові положення такого переходу вже значною мірою врегульовано, і ринкова економіка автоматично вирішує багато фінансово-юридичних питань, що були характерними для державно-директивної економіки. Але залишилось багато окремих "деталей" — особливо, що стосуються специфіки окремих галузей, — які потребують негайного доопрацювання, оскільки саме через них відбуваються рейдерські захоплення підприємств, порушення прав інвесторів (особливо при покупці житлового фонду), тощо. Без врегулювання цих питань говорити про можливість переходу до КСВ, на нашу думку, неможливо.

Найбільш актуально ці питання стосуються підприємств, що здійснюють житлове будівництво. Це зумовлено двома причинами: з одного боку, історично склалось так, що люди в пострадянських країнах були вилучені від будь-яких дій і операцій з основними засобами — окрім оформлення спадку, а тому у них немає жодних навичок і розуміння як ці операції та дії мають виконуватись та законодавчо оформлюватись; а з іншого боку, в той період ці процеси організаційно і юридично були значною мірою врегульовані, що зводилось до того, що людина безкоштовно (або з оплатою через кооператив) отримувала ордер на квартиру. Тобто людина була

усунена від будь-якого контролювання за фінансово-юридичною діяльністю підприємства — генерально-го підрядника виконання будівельних робіт, що ніс відповідальність за все будівництво.

Усі ці операції здійснювались підприємством-забудовником, на якому утворювався відділ капітального будівництва, який відповідав за юридичне оформлення будівництва і контролювання його якості та обґрунтованості використання коштів. Для цього здійснювалось попереднє узгодження з усіма учасниками, що прийматимуть участь у будівництві і подальшій експлуатації будови — міськими або селищними радами і основними експлуатаційними службами (газо-, водо-, електропостачання, тощо). В процесі будівництва здійснювали технічний і фінансовий контроль — складали акти на виконання скритих робіт, узаконювали будь-які відхилення від проекту, що виникали під час виконання робіт, тощо. Окрім того, існувало ще два зовнішніх контролюючих органів — архітектурно-технічний і фінансовий контроль, який здійснювали дві державні установи — одна в структурі обласної архітектури, а друга в будівельному банку.

Перша спроба здійснення переходу до ринкової економіки, метою якої було роздержавлення виробничих основних засобів і залучення громадян до управління власністю, що виконувалось з використанням ваучерів, була через ті самі причини очікувано невдалою, оскільки не існувало ні організаційного, ні інформаційного забезпечення цього складного процесу. Тобто "від ваучерної приватизації виграв той, хто був при владі" — заявив О. Пасхавер на "Радіо Свободи".

Тепер подібні процеси — за своєю неорганізованістю і непередбачуваністю — відбуваються і в житловому будівництві. Держава, у вигляді уряду і парламенту, не здійснює реальних законодавчо-правових дій з наведення порядку у цьому важливому виді економічної діяльності. Лозунги, що ринкова економіка вирішує всі питання автоматично, вигідна лише тим, хто знову знаходиться при владі або може на неї впливати, оскільки це породжує абсолютну безкарність — це з одного боку. А з іншого, існує значна група людей, для яких ця безкарність зовсім "не заважає". Для чиновників це "чудова" умова для "вирішення" будь-якого питання, для забудовника це "прекрасна" умова для захоплення такої ділянки для будівництва, на яку він не може мати жодного права (але для власних потреб або ринкової привабливості вона дуже вигідна).

Результатом такої "ринкової економічної діяльності" є те, що постраждалими виступають більшість людей, у яких починають руйнуватись існуючі будинки, забираються дитячі майданчики і зелені зони, забудовник, зібравши кошти, зникає і не завершує будівництво, або завершивши будівництво не підключає енергоносії (воду, електрику, газ, каналізацію тощо), оскільки ця будова не узгоджена з цими організаціями, або одну квартиру продано декільком людям, або поселившись в новому мікрорайоні люди виявляють, що в ньому немає магазинів, дитячих садків, шкіл тощо. Все це є теперішньою реальністю і здається вже нікого не дивує.

Більшість цих проблем можна вирішити двома методами — ринковим і не цілком ринковим. Перший полягає в тому, що для кожної людини буде

гарантовано повернення будь-якого платежу, який вона здійснила юридичній особі через банк, з компенсацією моральних збитків, якщо вона (забудовник) порушила договірні зобов'язання — як це відбувається у більшості економічно розвинених країн. Якщо невиконання зобов'язань пов'язане з фінансовими питаннями, то відповідальність має частково поширюватись і на фінансову установу, бо вона не запобігла і не проінформувала про фактичний стан. А в більш складних випадках, то відповідальність має переходити і на державу, оскільки вона не створила умов для виконання цих прав. Тобто винуватість трьох сторін — забудовника, банку або держави — має встановлювати суд, але апіорі це не має стосуватись людини, якщо вона не порушувала своїх договірних зобов'язань зі сплати коштів. Тільки це стане запорукою, що кожна людина зможе гарантовано реалізувати своє конституційне право на власність — коштів, майна, інтелектуальну власність, тощо.

Нажаль, тепер все навпаки — всю вину перекладають на окремих громадян, оскільки вони не ретельно перевірили угоду і нотаріуса, не вивчили законодавство, не встановили всі узгодження з енергосподарствами і рішеннями місцевих рад, не ознайомились з технічною документацією і т. п. І такі звинувачення лунають з усіх засобів масової інформації. Однак про конституційне право кожної людини на збереження своєї власності, вони чомусь не згадують.

Тому, враховуючи існуючий стан законодавства і судової системи, цей процес можна покращити із застосуванням державно-регулюючих заходів. Головна мета — вилучити людину від виконання будь-яких контролюючих заходів (вона не в стані контролювати медиків, будівельників, торгівлю... армію, бо навіть тоді держава?). Вона має виконувати одну функцію, яка вказана в угоді, — своєчасно здійснювати узгоджені платежі.

Парадоксально, але для реалізації цих державно-регулюючих заходів існує законодавство, на нашу думку, практично не потрібно змінювати — його треба просто виконувати, але окремі положення конкретизувати підзаконними актами. Це можна реалізувати із застосуванням таких заходів:

1) в міських і районних відділах архітектури створити "Відділ будівництва", які і тепер існують, але до їх обов'язків має входити контроль за наявністю усіх дозвільних документів і узгоджень для початку виконання робіт, відповідністю виконаних робіт проектній документації і технології їх виконання тощо, включаючи інформацію про будівельну організацію (її фаховий рівень і практичний досвід), хто здійснюватиме нотаріальне і фінансове обслуговування;

2) обслуговування окремої будови (об'єкту) має здійснюватись одним державним нотаріусом, який повинен вести і контролювати документацію по всіх

угодах (майбутніх власниках квартир для запобігання подвійного продажу);

3) фінансова установа, яка обслуговує будівельне підприємство і власника будови, має здійснювати контроль за рухом коштів (навіть коли вони обслуговуються у різних банках для запобігання зняття або нецільового використання зібраних коштів);

4) порушення цих правил призведе до юридичної і фінансової відповідальності.

Продаж будівельних майданчиків і вибір забудовників має здійснюватись на відкритих тендерах. У вартість майданчика може включатись додаткова умова — будівництво дитячих закладів, підземного гаражу тощо. Ці об'єкти, як і приміщення нежитлового фонду (магазини, офіси тощо) не повинні включатись до житлової вартості.

5) ввести в нормативне поле категорію "антикризовий потенціал будівельного підприємства" - як здатність виробничої економічної системи протистояти реальним та потенційним кризовим явищам при функціонуванні, зберігаючи при цьому тенденцію до сталого розвитку;

6) на мікрорівні пропонується розробити методику забезпечення ефективності антикризового управління вцілому, в якому оцінювання рівня антикризового потенціалу будівельного підприємства здійснюється за інтегральним показником, що включає фінансову, маркетингову, виробничу, технологічну, екологічну, "стратегію інвестора" та управлінську складові з урахуванням сталого розвитку та принципів КСВ.

Висновки. Реалізація цих, здавалось би, очевидних заходів дасть змогу регламентувати потік інформації, який функціонує у цьому виді економічної діяльності, і на який існує найбільше нарікань зі сторони людей. Очевидно, що всі ці заходи потребують деталізації і подальшого узгодження із законодавчими змінами, які тепер відбуваються на усіх рівнях. Але продовжувати цей безконтрольний процес також неможливо.

Швидке і наполегливе впровадження цих та подібних заходів сприятиме до утворення корпоративної соціальної відповідальності на більшості будівельних підприємств, оскільки більшість будівельників є свідомими і об'єктивними громадянами. А люди, які побачать, що цей процес відбувається відкрито і прозоро, що існують законодавчі запобіжники до будь-яких зловживань, перестануть боятись вкладати кошти в будівництво, бо це перестане бути "рулеткою", у якій можна будь-коли програти всі свої заощадження. Тому ці заходи можна розглядати як один із найважливіших заходів із подолання політично-фінансової кризи та як основу для подальшого дослідження — формування стратегічної конкурентоспроможності та антикризового потенціалу будівельного підприємства на базі соціально відповідального сталого розвитку.

Література

1. Корпоративна соціальна відповідальність — це не лише видатки, а й користь. [Електронний ресурс]. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://ecolog-ua.com/articles/korporatyvna-socialna-vidpovidalnist-ce-ne-lyshe-vydatky-y-koryst>
2. Crowther D, Ortiz Martinez: *Corporate Social Responsibility: history and principles*; *Social Responsibility World*, 2004. 102-107; Penag; Ansted University Press
3. Peter F Drucker. *Concept of the Corporation, Management Challenges for the 21st Century (1999)*. Русскоязычное издание: *Задачи менеджмента в XXI веке — М.: "Вильямс", 2007. — С. 272. — ISBN 0-7506-4456-7.*
4. Edward H Bowman and Mason Haire (1976) 'Social Impact Disclosure and Corporate Annual Reports'. — *Accounting, Organizations and Society*, 1, (1). — Vol. 11.

5. Корпоративна соціальна відповідальність [Текст] : підручник / ред. : Т. С. Смовженко, І. М. Кузнєцова. — 2-е вид., випр. і доп. — К. : УБС НБУ, 2010. — 314 с.
6. Прогнімак О.Д. Формування соціальної відповідальності бізнесу: взаємодія з місцевими спільнотами та владою / Іщенко О.В., Касперович О.Ю. // Український соціум. — 2006. — № 5 (16). — С. 56-68.
7. Ворончак І. Соціальна відповідальність бізнесу як соціально-економічний феномен // Відповідальна економіка. — 2009. — № 1. — С. 90-103.
8. Гоїко А.Ф. теоретико-методологічні засади формування І реалізації стратегій інвестиційного розвитку регіону [-Текст] / А.Ф. Гоїко // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. — 2018. — № 38. — С. 3-13.
9. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою будівельного підприємства : [моногр.] /Л. В. Сорокіна, С. П. Стеценко, А. Ф. Гоїко, К.В. Ізмайлова, Т. Ю. Цифра [та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф. Л. В. Сорокіної. -К. : Київський національний університет будівництва і архітектури ; Кривий Ріг : Вид. ФОП Чернявський Д. О., 2017. — 426 с.

References

1. Corporate social responsibility is not only a cost but also a benefit. [Electronic resource]. (2017) — Resource access mode: <https://ecolog-ua.com/articles/korporatyvna-socialna-vidpovidalnist-ce-ne-lyshe-vydatky-y-koryst>
2. Crowther D, Ortiz Martinez (2004): Corporate Social Responsibility: history and principles; Social Responsibility World, 102-107; Penag; Ansted University Press
3. Peter F Drucker, Concept of the Corporation, Management Challenges for the 21st Century (1999). Russian-language edition: Management tasks in the XXI century — М. : "Williams", 2007. — P. 272. — ISBN 0-7506-4456-7.
4. Edward H Bowman and Mason Haire (1976) 'Social Impact Disclosure and Corporate Annual Reports'.. — Accounting, Organizations and Society,1, (1). — Vol. 11.
5. Smovzhenko, T. S. and Kuznietsova, A. Ya. (2010). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist [Corporate social responsibility], 2nd ed, UBS NBU, Kyiv [in Ukrainian].
6. Prognimak O.D. (2006) Formation of social responsibility of business: interaction with local communities and authorities (-PDF) / Ishchenko OV, Kasperovich O.Yu. // Ukrainian society. — - № 5 (16). — P. 56-68.
7. Voronchak, I. (2009). Sotsialna vidpovidalnist biznesu yak sotsialno-ekonomichnyi fenomen. Vidpovidalna ekonomika, 1, 90-103
8. Hoiko, A.F. (2018) Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia i realizatsii stratehii investytsiinoho rozvytku rehionu Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn, 38, 3 -13.
9. An econometric toolkit for managing the financial security of a construction company: [monogr.]/ L. V. Sorokina, S. P. Stetsenko, A. F. Goiko, K.V. Izmailova, T. Y. Digits [and others]; for science. ed. Doctor of Economics, prof. LV Sorokina. -K. : Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture; Kryvyi Rih: View. FOP Chernyavsky DO, 2017. — 426 p.

И.Б. Скворцов, д. э. н., профессор кафедры экономики предприятия и инвестиций
Orcid 0000-0003-1655-0296

О.Я. Загорецкая, к.э.н., доцент кафедры экономики предприятия и инвестиций
Orcid 0000-0002-2825-7997

Национальный университет "Львовская политехника", г Львов

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ И АНТИКРИЗИСНОГО ПОТЕНЦИАЛА СТРОИТЕЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА БАЗЕ СОЦИАЛЬНО ОТВЕТСТВЕННОГО УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. Доказано, что для обеспечения устойчивого развития корпоративная социальная ответственность строительных компаний (КСО СК) не менее важна, чем развитая экономическая инфраструктура, политическая стабильность или реализация инвестиционно-инновационных проектов в жилищном строительстве. Строительное предприятие — это не просто экономическая целостная система, оно является органической частью сложной, взаимосвязанной, взаимосвязанной совокупности институтов. Последние оказывают значительное влияние на строительное предприятие, выступая в роли потребителей, поставщиков, производителей строительных материалов, органов власти, посредников, арбитров, ответственных исполнителей строительных работ и тому подобное. В этой непростой сети отношений переплетены экономические, социальные, экологические, политические интересы, мотивы и стремления, которые являются основой КСО. Предложена стратегия устойчивого развития строительного предприятия в конкурентной среде. Главной задачей бизнеса при этом является ранжирование всех «стейкхолдеров» по характеру и степени их влияния на строительное предприятие, разработка стратегии и политики социальной ответственности, адекватной ожиданиям, с целью увеличения неэкономических выгод данного строительного предприятия в долгосрочном периоде (укрепление имиджа предприятия, его деловой репутации, положительный гудвилл и т.п.). А в случае возникновения кризисных явлений внедрять предложенные меры в системе антикризисного управления в целом, в котором оценивания уровня антикризисного потенциала

строительного предприятия осуществляется по интегральному показателю с учетом социально-ответственного устойчивого развития и принципов КСО.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность предприятия, устойчивое развитие, антикризисный потенциал предприятия, стратегическая конкурентоспособность

I.B. Skvorzov, Doctor of Economics, Professor of the department of Business Economics and Investments, Orcid 0000-0003-1655-0296

O.Ya.Zahoretska, Phd, Associate Professor of the department of Business Economics and Investments, Orcid 0000-0002-2825-7997

Lviv Polytechnic National University, Lviv

FORMATION OF STRATEGIC COMPETITIVENESS AND ANTI-CRISIS POTENTIAL OF A CONSTRUCTION COMPANY ON THE BASIS OF SOCIALLY RESPONSIBLE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Annotation. *The article proves that in order to ensure sustainable development, corporate social responsibility of construction companies (CSR BP) is no less important than a developed economic infrastructure, political stability or implementation of investment and innovation projects in housing construction. A construction company is not just an economically integrated system, it is an organic part of a complex, interconnected, interdependent set of institutions. The latter have a significant impact on the construction company, acting as consumers, suppliers, manufacturers of construction materials, authorities, intermediaries, arbitrators, responsible contractors, and so on. This difficult network of relations intertwines economic, social, environmental, political interests, motives and aspirations, which are the basis of CSR BP, which forms a strategy for sustainable development of the construction company in a competitive environment. The main task of the business is to rank all "stakeholders" by the nature and degree of their impact on the construction company, developing a strategy and policy of social responsibility, adequate to expectations, in order to increase the non-economic benefits of the construction company in the long run (strengthening the company's image, positive goodwill, etc.). And in case of crisis to implement the proposed measures in the crisis management system as a whole, in which the assessment of the level of anti-crisis potential of the construction company is carried out on an integrated basis, taking into account socially responsible sustainable development and CSR principles.*

Keywords: *corporate social responsibility of the enterprise, sustainable development, anti-crisis potential of an enterprise, strategic competitiveness*